

Nr 8

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen den 20 mars 1964 (nr 163) om införande av brottsbalken, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 17 januari 1969 dagtecknad proposition, nr 12, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande

Förslag

till

Lag

om ändring i lagen den 20 mars 1964 (nr 163) om införande av brottsbalken

Härigenom förordnas, att 14 § lagen den 20 mars 1964 om införande av brottsbalken skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

14 §.

Följande lagrum ————	strafflagen; ävensom
4 § a) samt 5 och 7 §§ lagen den 30 juni 1948 (nr 451) angående införande av lagen om ändring i strafflagen m. m.	5 och 7 §§ lagen den 30 juni 1948 (nr 451) angående införande av lagen om ändring i strafflagen m. m.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

I samband med propositionen har utskottet behandlat de i anledning av propositionen väckta likalydande motionerna I: 912 av herr *Ferdinand Nilsson m. fl.* och II: 1046 av herr *Dockered.*

Redogörelse för motionernas innehåll lämnas nedan s. 4.

Propositionens innehåll

I propositionen föreslås sådan ändring i lagen om införande av brottsbalken att bestämmelserna om militär medverkan vid stillande av upplopp upphävs. Lagändringen föreslås träda i kraft dagen efter den, då lagen kommit ut från trycket i Svensk författningssamling.

Departementschefen vid lagrådsremissen

Vid lagrådsremissen anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Kling*, följande.

Enligt 4 § a lagen den 30 juni 1948 (nr 451) angående införande av lagen om ändring i strafflagen m. m. får militär personal användas för att stilla upplopp. I lagrummet ges vidare vissa föreskrifter om när personalen får använda vapen i sådana situationer. Dessutom anges vilka myndigheter som kan besluta om vapeninsats. 4 § a i 1948 års lag gäller alltså enligt 14 § lagen den 20 mars 1964 (nr 163) om införande av brottsbalken. Redan i 1864 års strafflag fanns bestämmelser med i huvudsak samma innehåll som de nu angivna bestämmelserna i 1948 års lag.

Bestämmelser om beslut rörande militärhandräckning finns också i förordningen den 31 december 1915 (nr 585) angående användande av militär personal till upprätthållande av allmän ordning samt för eldsläckning och andra dylika ändamål. Enligt den ursprungliga lydelsen av dessa bestämmelser kunde militärhandräckning begäras direkt av vissa civila myndigheter.

Genom kungörelsen den 16 september 1932 (nr 450) om ändrad lydelse av bl. a. 1 § i 1915 års förordning förbehöll sig emellertid Kungl. Maj:t rätt att i princip ensam besluta om militärhandräckning. Civil myndighets befogenhet att direkt begära sådan handräckning för att stilla upplopp eller i övrigt för att upprätthålla allmän ordning eller avvärja överhängande fara för liv eller egendom behölls endast för de särskilda fall då militärhandräckning anses oundgängligen erforderlig och beslut av Kungl. Maj:t inte kan avvaktas utan fara eller större olägenhet.

Under 1968 har frågan om upphävande av eller ändring i de angivna författningsbestämmelserna övervägts inom berörda departement och försvarsstaben. I avvaktan på ett slutligt ställningstagande meddelade chefen för försvarsstaben i skrivelse den 31 maj 1968 militärbefälhavarna, att framställning från civil myndighet om militär trupp för att upprätthålla ordningen i samband med demonstrationer eller motsvarande omgående borde underställas överbefälhavarens prövning. Innehållet i skrivelsen vidarebeford-

rades till cheferna för de militära fredsförbanden. I samband därmed överenskomms att överbefälhavaren skulle underställa Kungl. Maj:t en eventuell framställning om militärhandräckning. Frågan utreddes därefter ytterligare inom försvarsdepartementet och försvarsstaben.

Sedan år 1932 är det en vedertagen uppfattning att militär personal inte skall användas vid sociala konflikter. Det ankommer på polisen, som nu förstatligats och förenhetligats, att upprätthålla allmän ordning. Bestämmelserna om militär medverkan vid stillande av upplopp har saknat aktualitet.

Efter samråd med chefen för försvarsdepartementet har jag funnit att 4 § a i 1948 års lag nu bör upphävas genom ändring i 14 § lagen om införande av brottsbalken. I samband härmed är det nödvändigt att upphäva de bestämmelser i 1915 års förordning som ansluter till bestämmelsen i 1948 års lag. I kommandoväg meddelade föreskrifter för militär trupps användning av vapen för upprätthållande av allmän ordning m. m. måste också upphävas. Översyn behövs slutligen av cirkuläret den 5 maj 1961 (nr 162) till länsstyrelserna och polismyndigheterna angående bruket av skjutvapen i polistjänsten. Bestämmelserna i cirkuläret hänvisar nämligen i fråga om polismans användande av skjutvapen vid upplopp till motsvarande bestämmelser för militär personal. Fråga om de ändringar som behövs i de nu omnämnda bestämmelser som tillkommit utan riksdagens medverkan kommer att tas upp i annat sammanhang.

Lagrådet

Lagrådet yttrade över förslaget: I första hand ankommer det på polisen att upprätthålla allmän ordning. Kungl. Maj:t, som ytterst bär ansvaret för ordningens upprätthållande i landet, kan dock vara nödsakad att använda militär personal, för den händelse polisens samlade resurser skulle visa sig otillräckliga. Detta gäller även om den föreslagna lagändringen genomföres. Lagrådet har med detta påpekande inte något att erinra mot förslaget.

Anmälan av av lagrådets yttrande

Vid anmälan av lagrådets yttrande uttalade föredragande departementschefen att lagrådet lämnat lagförslaget utan erinran samt hemställde att Kungl. Maj:t genom proposition måtte föreslå riksdagen att antaga förslaget.

Motionerna

I de ovan angivna motionerna föreslås att riksdagen vid ställningstagande till prop. nr 12 om militär medverkan vid stillande av upplopp måtte ansluta sig till vad lagrådet i sammanhanget anfört.

I motiveringen till förslaget anförs till en början följande.

Militärt engagerande i dylika åtgärder har länge betraktats som olämpligt. Vid riksstämman i Sollefteå 1931 uttalade sig bondeförbundet i princip mot militärens användning i sådant syfte. Genom beslut följande år inskränktes möjligheterna härtill och gjordes i princip beroende av Kungl. Maj:ts beslut i varje särskilt fall. Med all rätt säges också i årets proposition att det sedan 1932 är en vedertagen uppfattning att militär personal icke skall användas vid sociala konflikter. Det ankommer på den nu förstataligade polisen att upprätthålla allmän ordning. I samband härmed hänvisas också i propositionen till att bestämmelserna om polismans användande av skjutvapen kommer att revideras. Krav på ändrade bestämmelser om polisens rätt att bruka vapen — närmast då som självförsvar — har under senare år upprepade gånger framförts och föranlett vissa utfästelser. Det vore ägnat att väcka tillfredsställelse om detta problem nu finge en lösning.

Att propositionens förslag framlagts är från dessa synpunkter enbart tillfredsställande. En självklar förutsättning måste dock vara att polisen är stark nog och utrustad med tillräckliga resurser att ensam fylla den avsedda uppgiften. Den våg av brottslighet av olika slag som sedan år tillbaka väller fram över det s. k. välfärdssamhället har dock uppenbarligen i hög grad tagit polisens arbete i anspråk. Resurserna synes ha utnyttjats till bristningsgränsen. Under 1966 redovisas sålunda 2 miljoner och under 1967 2,4 miljoner övertidstimmar inom polisorganisationen. Trots viktiga förstärkningar av personal och resurser för 1968 har antalet övertidstimmar angivits till 3 miljoner. Även om under innevarande år avsevärda förstärkningar åsyftas är det uppenbart att polisens krafter är hårt anlitade på rättsvårdens olika områden.

Försvaret av vår demokratiska samhällsordning, tryggande av medborgarna mot våld och övergrepp, är dock en primär samhällsuppgift som med alla medel måste upprätthållas. Av stort intresse är i sammanhanget lagrådets angående det föreliggande lagändringsförslaget avgivna yttrande.

Efter redogörelse för lagrådets ovan s. 3 återgivna yttrande och föredragande departementschefens anmälan därav uttalar motionärerna att något klart ställningstagande till lagrådets »påpekande», som dock kan tänkas bli av stor betydelse i en kommande kritisk situation, inte återfinns i propositionen. Även med hänsyn till den militära skyldighet, som sålunda skulle fortbestå om förhållandena så krävde, synes enligt motionärerna klarhet vara att eftersträva om lagändringens innebörd.

Utskottet

I förevarande proposition föreslås upphävande av vissa bestämmelser om militär medverkan vid stillande av upplopp. Bestämmelserna återfinns i 4 § a) lagen den 30 juni 1948 angående införande av lagen om ändring i strafflagen m. m., vilket lagrum alltjämt gäller enligt vad som stadgas i 14 § lagen den 20 mars 1964 om införande av brottsbalken. Bestämmelserna innebär att militär personal får användas för att stilla upplopp och innehåller också föreskrifter om när personalen får använda vapen i sådana situationer. Dessutom anges vilka myndigheter som kan besluta om vapeninsats.

Kompletterande bestämmelser om militärhandräckning finns i förordningen den 31 december 1915 angående användande av militär personal till upprätthållande av allmän ordning samt för eldsläckning och andra dylika ändamål. Enligt förordningens alltsedan år 1932 gällande lydelse är rätten att besluta om militärhandräckning i princip förbehållen Kungl. Maj:t. Om beslut av Kungl. Maj:t icke kan avvaktas utan fara eller större olägenhet kan dock civil myndighet begära militärhandräckning då det anses oundgängligen nödvändigt för att stilla upplopp eller i övrigt för att upprätthålla allmän ordning eller avvärja överhängande fara för liv eller egendom. I propositionen uttalas att det är nödvändigt att upphäva också dessa och vissa andra utan riksdagens medverkan tillkomna bestämmelser.

Med anledning av den lagändring, som propositionen upptar, har lagrådet uttalat följande: I första hand ankommer det på polisen att upprätthålla allmän ordning. Kungl. Maj:t, som ytterst bär ansvaret för ordningens upprätthållande i landet, kan dock vara nödsakad att använda militär personal, för den händelse polisens samlade resurser skulle visa sig otillräckliga. Detta gäller även om den föreslagna lagändringen genomföres. Lagrådet har med detta påpekande inte något att erinra mot förslaget.

I motionerna I: 912 och II: 1046 föreslås att riksdagen för att klargöra lagändringens innebörd ansluter sig till lagrådets uttalande.

Som framhålls av departementschefen är det en vedertagen uppfattning att militär personal inte skall användas vid sociala konflikter, och bestämmelserna om militär medverkan vid stillande av upplopp har sedan länge saknat aktualitet.

Utskottet tillstyrker bifall till propositionen och vill i anledning av motionerna framhålla att utskottet delar den uppfattning som kommit till uttryck i lagrådets yttrande, vilket också lämnats utan erinran av departementschefen.

Frågan om upphävande av de ovan omnämnda bestämmelserna i ämnet, vilka tillkommit utan riksdagens medverkan, skall enligt uppgift i propositionen tas upp i annat sammanhang.

Utskottet hemställer,

att riksdagen måtte

A. bifalla förevarande proposition, nr 12;

B. besluta att motionerna I: 912 och II: 1046 skall anses besvarade med vad utskottet ovan anför.

Stockholm den 25 februari 1969

På första lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Alexanderson (fp), Erik Svedberg (s), fröken Mattson (s), herrar Hjorth (s), Schött (m)*, Larfors (s), Ernulf (fp)* och Ferdinand Nilsson (cp);

från andra kammaren: fru Löfqvist (s), fröken Bergegren (s), herrar Martinsson (s), Dockered (cp)*, Wiklund i Stockholm (fp), Hansson i Piteå (s), Oskarson (m) och Polstam (cp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.